

УДК 811.112.2'371:32

**СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕВФЕМІЗМІВ
У НІМЕЦЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
(на матеріалі сучасної преси)**

Юлія Макєєвєць

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000;
e-mail: makejevec@i.ua*

Проаналізовано функціонування евфемізмів у сучасному німецькому політичному дискурсі. Розглянуто характерні риси політичного дискурсу. Визначено термін “політичний евфемізм”. Окреслено ознаки політичних евфемізмів. Виокремлено основні функції евфемізмів у політичному дискурсі: вуаліативна, превентивна, пом’якшувальна та елевативна.

Ключові слова: дискурс, політичний дискурс, евфемізм, політичний евфемізм.

Політичний дискурс передбачає певні стратегії і тактики. Політики зазвичай змушені вдаватись до вживання лексичних одиниць, які завуальовують негативні суспільні явища, прикрашають реальність, спотворюють важливу інформацію, приховують методи нечесної політичної гри, за допомогою яких політичний діяч може втриматись на політичній сцені і здобути прихильність адресата. Тому політики часто використовують у своїх промовах прийоми евфемізації.

Мета нашої праці – дослідити поняття “дискурс” та “евфемізм”, здійснити комплексний аналіз функціонування евфемізмів у політичному дискурсі на матеріалі сучасної німецької преси.

Об’єкт дослідження – явище евфемізації в німецькій мові. Предметом дослідження є тематична група евфемізмів, які вживають у політичному дискурсі, прийоми та особливості евфемізації політичного мовлення.

Матеріалом дослідження слугувала вибірка евфемізмів з 52-х статей політичної рубрики німецької газети “*Die Zeit*” за 2011 рік. Мова газети впливає на формування думки читача, допомагає у формуванні певного типу соціальної поведінки людини. Як підкреслює З. Дубинець, висвітлення подій, що відбуваються в духовному, політичному, соціально-економічному житті суспільства, вимагають від засобів масової інформації евфемістичних способів вираження думки [7, с. 225].

Перш ніж проаналізувати функціонування евфемізмів у політичному дискурсі, зупинимось на визначеннях терміна *дискурс*. Розглянувши низку лінгвістичних праць, визначаємо дискурс як складне комунікативне інтерактивне явище, мовний потік, який володіє різними формами реалізації (усною, писемною, паралінгвальною), охоплює соціальний, культурний, психологічний, політичний, прагматико-ситуативний та інші контексти, а також ментальні

особливості комунікантів, залежить від значної кількості обставин – знань про світ, суджень, думок, переконань і конкретних цілей суб'єкта мовлення, тобто має не лише лінгвістичну, а й екстралінгвістичну структури і передбачає наміри адресанта певним чином впливати на моделі суб'єктивного досвіду людини, її внутрішню репрезентацію світу, переконання і поведінку [Е. Бенвеніст, 1975; Ю. Габермас, 2000; Т. ван Дейк, 1989; Ф. Бацевич, 2006; Є. Переверзєв, В. Кожемякін, 2008; К. Серажим, 2003]. За словами Н. Арутюнової, “дискурс – це промова, занурена у життя” [1, с. 136–137].

У праці використано класифікацію дискурсів Г. Почепцова. Він розрізняє теле- та радіодискурс, театральний дискурс, газетний, кіно-дискурс, літературний, ПР-дискурс, рекламний, політичний і релігійний [3, с. 138–139].

Політичний дискурс – сукупність усіх мовленнєвих актів, які використовують у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які базуються на певних традиціях та перевірені досвідом. У широкому розумінні політичний дискурс – «будь-які мовленнєві утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких належать до сфери політики» [14, с. 22–23].

На основі зазначеного вище можемо виокремити основні характеристики дискурсу (в тому числі й політичного): спрямування на майбутній контекст; претензія на абсолютну істину; двомовність, двозначність; співвідношення з конкретними учасниками; інструмент впливу на масову свідомість; антропоспрямованість; використання мовних, риторичних і психологічних прийомів.

Адресатом політичного дискурсу є соціум (народ, партійні прихильники), адресантом – державний, політичний діяч.

Політичний дискурс спрямований на майбутній контекст, тоді як літературний – на минулий, медійний – на теперішній. Майбутні контексти зручні – їх важко одразу заперечити чи перевірити. Політичний дискурс проголошує свої ідеї найкращими.

Як зазначає Г. Почепцов, політичний дискурс моделює інтереси суспільства, тобто його будують і мовці, і реципієнти, оскільки їхні очікування і бажання вже враховані [11, с. 385].

Характерною рисою політичного дискурсу є його двомовність, або двозначність. Дискурсу властиве замовчування певних фактів, або навмисне спотворення істини, з метою досягнення бажаного впливу на аудиторію та бажаного результату.

Особливістю політичного дискурсу, як і дискурсу загалом, є його співвідношення з конкретними учасниками, тобто тими, хто говорить, і тими, хто слухає, а також з комунікативними намірами того, хто говорить і певним чином впливає на адресата.

Дискурс є потужним інструментом впливу на масову свідомість. Фактично, він є конструюванням (створенням правил поведінки, сприйняття, пізнання та відтворення) певного світу для певної групи людей і слугує інструментом боротьби за владу.

Мета політичного дискурсу – не опис, а створення підґрунтя для переконання адресатів, спонукання до дії; це й визначає ефективність політичного дискурсу і зумовлює його постійну антропоспрямованість з метою домогтись перлокутивного ефекту.

Отже, характер дискурсу визначає відповідний вибір засобів для досягнення комунікативної мети. Одним із цих засобів є евфемізми.

Сьогодні існує велика кількість дефініцій терміна *евфемізм*. “Евфемізм” походить від грецького слова *euphemismos* (*eu* – “добре” і *phemi* – “говорю”), тобто: “говорю добре”, “говорю ввічливо”. У лінгвістиці поняття *евфемізм* розуміють як благозвучне слово або вираз, ужиті для заміни непристойних, небажаних чи заборонених слів [8, с. 216–217].

У літературознавчому словнику В. Абрагам подає таке визначення: евфемізм – це уникнення суспільно-неприйнятих чи табуованих слів та виразів [20, с. 192].

Автор Е. Різель визначає евфемізм як перифразу, мета якої – заміна неприємного висловлювання приємним, неввічливого – ввічливим, небажаного – бажаним [19, с. 164].

Двоєко розглядає евфемізм С. Ляхтенберг. На думку автора, це або пом'якшене та прикрашене позначення певних предметів чи явищ, або ж їхнє завуальовування з метою спотворення дійсності [20, с. 296].

Н. Цельнер розкриває поняття *евфемізм* з трьох аспектів. З погляду риторики, це пом'якшуюче вираження того, що здається мовцю нетактовним, непристойним та грубим відносно слухача [21, с. 94]. У соціолінгвістиці і прагматиці евфемізм розглядають у співвідношенні з соціокультурними особливостями певного мовного середовища [21, с. 113]. Тобто, евфемізм функціонує у певному суспільстві, поза межами якого можлива втрата ним евфемістичного значення. З погляду семантики, слова здійснюють евфемістичний вплив лише тоді, коли вони включені в контекст [21, с. 118].

За визначенням В. Великороди, евфемізми – одиниці вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, що використовують для заміни прямих найменувань, вживання яких із соціально чи психологічно зумовлених причин вважають небажаним [5, с. 7].

Одні вчені наголошують, що в основі евфемізму закладене табу; інші – що це приховування неприємних явищ дійсності, які безпосередньо не пов'язані з табуванням. У пропонованому дослідженні евфемізацію розглянуто і як стратегію вуальовання, затушовування небажаної інформації, що дає змогу зробити менш очевидними неприємні факти, і як уникнення суспільних, соціальних та релігійних табу, з метою запобігання комунікативного дискомфорту.

Отже, мотивами для вживання евфемістичних одиниць є шанобливе ставлення до почуттів адресата, уникнення усталених табу і порушень соціальних норм, прагнення завуальовувати негативні аспекти дійсності та здійснити прагматичний вплив на адресата.

Російські вчені А. Іскос і А. Ленкова розрізняють за тематикою чотири групи евфемізмів: релігійні, що відображають сукупність духовних уявлень, які ґрунтуються на вірі в існування Бога, надприродні сили, а також відповідну поведінку та дії людини (*den Geist aufgeben*); соціально-моральні, зумовлені етичними нормами суспільства, охоплюючи різноманітні негативно-моральні явища: пияцтво, крадіжки, злочини тощо (*Unwahrheit; klauen; sich entledigen*); суспільно-естетичні, на позначення денотатів фізіології людини, хвороб тощо, з метою збереження принципу тактовності та ввічливості (*geisteskrank; einfältig; rund, kräftig gebaut; transpirieren*); політичні евфемізми, що стосуються передусім військової тематики [16, с. 161–165].

Політичними евфемізмами вважатимемо групу евфемізмів, які використовують у політичній комунікації для пом'якшення неприємних повідомлень, уникнення прямої номінації всього, що може викликати негативну оцінку або образити почуття адресата політичної комунікації, завуальовування негативних аспектів політичної діяльності, а також цілеспрямованого впливу на адресата. В нашому розумінні політичні евфемізми не є окремою тематичною групою, відмежованою від соціально-моральної, суспільно-естетичної та релігійної тематики. Навпаки, вони включають усі сфери суспільного життя.

Виокремлюємо такі характерні риси політичних евфемізмів:

- політичні евфемізми охоплюють усі тематичні групи (релігійну, соціально-моральну, суспільно-естетичну):

- (1) *“Wegen seiner beispiellosen Brutalität sind mehrere Menschen hinuntergegangen“* [15, № 9] – statt „getötet“;
 - (2) *„Es mag ja sein, dass die Begegnung mit anderen Kriminellen im Gefängnis einen ohnehin anfälligen Jugendlichen noch gefährlicher machen kann“* [15, № 5] – anstatt „kriminelle“;
 - (3) *„Hinzu kommt das Beharrungsvermögen jener inzwischen großen Apparate, die sich um auffällige Kinder und Jugendliche kümmern sollen und für die jedes Eingeständnis von Fehlern auch ihre Existenzberechtigung infrage stellt“* [15, № 5] – statt „verrückte“;
- політичні евфемізми функціонують і як узуальні лексичні одиниці (фіксовані в мові), і як okazіональні (індивідуальні, нефіксовані в мові) утворення:
- (4) *„Es ist ein historisches Ruhmesblatt der alten europäischen Westmächte Frankreich und Großbritannien, dass sie in diesem Augenblick für Humanität und Menschenrechte zu den Waffen griffen (...)“* [15, № 35] – узуальний мовний зворот;
 - (5) *„Die Demonstranten beehrten schließlich ebenso gegen ihre berufliche Perspektivlosigkeit wie gegen ihre politische Entmündigung auf“* [15, № 4] – okazіональний вислів;
 - (6) *„Sie tun das nicht nur, weil sie arm sind, nicht nur, weil sie denken, dass die wirtschaftliche Erholung Tunesiens allzu lange dauern wird“* [15, № 8] – okazіональний;
 - (7) *„Aus schlichtem Egoismus, der menschlich verständlich, aber nicht sehr menschlich ist, (...)“* [15, № 8] – okazіональний;
- за певних прагматичних обставин будь-яке слово чи вираз може здійснювати евфемістичну функцію; і навпаки, будь-який евфемістичний вираз може нейтралізувати евфемістичний потенціал віншому контексті:
- (8) *„Und muss man sich irgendwann nicht der Erkenntnis beugen, dass es auch schon sehr junge Menschen gibt, die so kaputt sind, dass Einsperren auf Zeit immer noch besser ist, als Unschuldige ihren Gewaltexplosionen auszuliefern?“* [15, №5]. Vgl. 1. *Das Auto ist kaputt.*
 - (9) *„Libyen ist nicht einfach exotisch“* [15, № 9] (виокремлене слово зовсім не позначає дивовижний світ природи чи незвичайні особливості культури і звичаїв країни, а надзвичайну жорстокість правлячого режиму).
 - (10) *„Die Lösungen, so viel lässt sich jetzt schon prognostizieren, werden nicht perfekt, sie werden europäisch sein (...) Denn das eben gehört zum Europäischsein dazu, dass, wenn einer ganz zufrieden ist, andere es gar nicht sein können, mit der Folge, dass in der Regel alle etwas unzufrieden sind“* [15, № 51].

Дві останні характерні риси політичних евфемізмів передбачають їхню неабияку здатність до маніпуляції реципієнтом. Адже, по-перше, вони приховують справжню сутність явища за рахунок створення нейтральної чи позитивної конотації; по-друге, щоб надати слову статус евфемізму, необхідно ідентифікувати прихований денотат, інакше евфемізм не буде розпізнано. Оскільки пересічний отримувач інформації не помічає евфемістичних тактик мовця через okazіональний характер політичних евфемізмів, то маніпулятивний вплив здійснити легко.

Для розпізнавання евфемізму потрібні екстралінгвальні чинники, загальні знання, контекст тощо, оскільки деякі політичні тексти можуть, на перший погляд, містити лише інформативний характер. Якщо ж придивитись уважніше і проаналізувати мовні засоби, використані для передачі певної інформації, то можна виявити евфемічні лексичні одиниці.

Грунтуючись на дефініції евфемізмів С. Люхтенберга, за іллокутивним спрямуванням можна виокремити дві групи політичних евфемізмів: евфемізми для уникнення порушень усталених у суспільстві релігійних чи соціальних табу та евфемізми, що вживають з корисливою метою для створення фальшивої дійсності, омани та впливу на адресата й одержання від нього очікуваної реакції.

У результаті виконаного аналізу побутування евфемізмів у німецькому політичному дискурсі виокремлюємо такі їхні функції: вуаліативна, превентивна, пом'якшувальна та елевативна.

Превентивна функція полягає у використанні евфемічних слів та виразів як альтернативи закріплених у суспільстві релігійних та соціальних табу. Тобто, в основі превентивної функції лежить намір уникнути будь-якого виду табу.

(11) *“Die Explosion hat Vielen ihr Leben genommen”* [15, № 12];

(12) *„Und dann sind da noch die moralischen Schulden bei der Mehrheit der Menschen in der sogenannten Dritten Welt“* [15, № 43];

Вуаліативна функція виявляє прагнення адресанта приховати аспекти дійсності, про які він не бажає говорити відверто, тобто, завуалювати негативні політичні реалії з корисливою метою, з метою політичного лідерства.

(13) *„Da wird über Monate um ein paar Euro mehr oder weniger gerungen, um eine Summe, die für die Betroffenen von Belang ist, (...)“* [15, № 8];

(14) *„Geißler sorgte dafür, dass es beim Bahnhofsstreit wieder um die Sache ging, um die großen Fragen und die kleinen Details“* [15, № 28].

Пом'якшувальна функція відображає емоційний вплив на читача чи слухача, бажання бути ввічливим, прагнення комунікантів до збереження мовленнєвого співробітництва, сприяє уникненню комунікативного дискомфорту з метою створення чи утримання позитивного іміджу. Політик, який прагне переконати, повинен знайти шлях не лише до розуму людини, а й до серця.

(15) *„Zu viele Freiheitsbewegungen sind in den letzten Jahren gescheitert (in Iran) oder haben nach dem Sieg enttäuscht: in Georgien, der Ukraine, im Libanon, die alle keine gut funktionierenden Demokratien geworden sind“* [15, № 4];

(16) *„Das würde dann aber bedeuten, dass Europa sehr offen sein müsste gegenüber den weiterhin undemokratisch regierten Algeriern oder Marokkanern, was es nicht ist“* [15, № 8];

(17) *„Das Zeitalter der »humanitären Intervention«, des Militäreinsatzes zum Schutz bedrohter Bevölkerungen, (...), schien schon wieder vorbei zu sein“* [15, № 35];

(18) *„Vor dem Parlament protestieren die Arbeitnehmer gegen soziale Kürzungen“* [15, № 34].

Елевативна функція евфемізмів допомагає адресантові представити реальність у позитивнішому світлі, піднести низькі чи середні суспільні стандарти.

(19) *„Darunter sind viele Teilzeitbeschäftigte, Geringverdiener, Minijobber; aber auch die Zahl der in Vollzeit Arbeitenden wächst seit Mitte vergangenen Jahres“* [15, № 21];

(20) *„Dann sind auch Mittel da, um den kleinen Mann bei seinen Steuern und Sozialabgaben zu entlasten und die Bildung von armer Leute Kindern zu verbessern“* [15, № 34].

Отже, вживання евфемізмів у політичному дискурсі спричинене не лише соціально-культурними, морально-етичними та естетично-конвенціональними нормами суспільства. Дослідження засвідчило, що будь-який вираз за певних прагматичних обставин може стати

евфемізмом, або ж будь-який евфемістичний вираз може стати стилістично нейтральним у будь-якому іншому контексті. Специфіка політичного дискурсу зумовлює тенденцію до вживання оказіональних, тобто некодифікованих, евфемічних утворень. Політичні евфемізми є важливою комунікативною стратегією приховати, замаскувати, прикрасити чи показати в кращому світлі політичну дійсність, уникнути порушень усталених суспільних норм, а також влинути на свідомість, поведінку та вчинки адресата з метою політичного лідерства.

Перспективи дослідження полягають у продовженні аналізу функціонування евфемізмів на матеріалі політичних промов.

-
1. Арутюнова Н. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь / Арутюнова Н. [за ред. В. Н. Ярцева]. – Москва : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
 2. Бацевич Ф. Вступ до лінгвістичної генології / Флорій Бацевич. – Київ : Академія, 2006. – 247 с.
 3. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Бацевич. – Київ : Академія, 2004. – 342 с.
 4. Бенвенист Э. Общая лингвистика : пер. с франц. / Эмил Бенвенист; пер. с франц. – Москва : Прогресс, 1975. – 447 с.
 5. Великорода В. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / В. Б. Великорода. – Львів, 2008. – 19 с.
 6. Дейк Т. А. ван. Язык, познание, коммуникация : пер. с англ. / Тён Адрианус ван Дейк; пер. с англ. – Москва : Прогресс, 1989. – 308 с.
 7. Дубинець З. О. Евфемізація як процес творення коректної лексики в сучасній пресі / З. О. Дубинець // Український смисл. – 2012. – № 1. – С. 225–232.
 8. Літературознавчий словник-довідник : 2-ге вид. / [за ред. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів]. – Київ : Академія, 2006. – 752 с.
 9. Переверзев Е. Политический дискурс: многопараметральная модель / Е. Переверзев, Е. Кожемякин // Вестник ВГУ. – Белгород, 2008. – №2. – С. 74–79.
 10. Петренко І. І. Політичний дискурс: зміст, особливості, функції / І. І. Петренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2010. – Вип. 100. – С. 54–57.
 11. Почепцов Г. Теория коммуникации / Георгий Почепцов. – Москва : Рефл-бук, 2001. – 656 с.
 12. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масово інформаційного дискурсу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.01.08 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2003. – 32 с.
 13. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Юрген Хабермас. – Санкт-Петербург : Наука, 2000. – 382 с.
 14. Шейгал Е. Семиотика политического дискурса / Елена Шейгал. – Москва : Гнозис, 2004. – 326 с.
 15. Die Zeit. – 2011. – № 1–52.
 16. Iskos A. Deutsche Lexikologie / Iskos A, Lenkova A. – Ленинград : Просвещение, 1970. – 273 с.
 17. Klaus G. Sprache der Politik / Klaus G. – Berlin : VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1971. – 294 S.
 18. Luchtenberg S. Euphemismen im heutigen Deutsch / Sigrid Luchtenberg. – Frankfurt am Main : P. Lang, 1985. – 299 S.
 19. Riesel E. Stil der deutschen Sprache / Elisa Riesel. – Moskau : Verlag für fremdsprachige Literatur, 1959. – 314 S.
 20. Terminologie zur neueren Linguistik : in 2 Bänden / [unter Redaktion von W. Abraham]. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1988. – B.1.
 21. Zöllner N. Der Euphemismus im alltäglichen und politischen Sprachgebrauch des Englischen / Nicole Zöllner. – Frankfurt am Main : P. Lang, 1997. – 444 S.

**СЕМАНТИКА И ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ЭВФЕМИЗМОВ
В НЕМЕЦКОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ
(на материале современной прессы)**

Юлия Макеевец

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000;
e-mail: makejevec@i.ua*

Осуществлен анализ функционирования эвфемизмов в современном немецком политическом дискурсе. Рассмотрены характерные особенности политического дискурса. Определено понятие “политический эвфемизм”. Обозначены характеристики политических эвфемизмов. Выделены основные функции эвфемизмов в политическом дискурсе: вуалиативная, превентивная, смягчающая и элевативная.

Ключевые слова: дискурс, политический дискурс, эвфемизм, политический эвфемизм.

**SEMANTICS AND FUNCTIONING OF EUPHEMISMS
IN GERMAN POLITICAL DISCOURSE**

Yulia Makeyevets

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: makejevec@i.ua*

This paper focuses on the study of the functioning of euphemisms in German political discourse. The characteristics of political discourse were examined. The term *political euphemism* was defined. The features of political euphemisms were outlined. The main functions of political euphemism were found to be those of concealing, preventative, softening and elevating.

Keywords: discourse, political discourse, euphemism, political euphemism.